

WT ____ Präd ____ W ____ G
 ↓   ↓   ↓   ↓
 Subj ____ V ____ Akk ____ Obj/ NS

Er erkannte den Mann im Gras [15, с. 27].

... *als habe sie die Gedanken ihrer Tochter erraten* [13, с. 195].

6. Похідні дієслова зі значеннями зміни стану (6) та інхоативності (7) є одновалентними: дієслово (V), у функції присудка (Präd), потребує одного аргумента – підмета (Subj), семантичного носія процесу (VT)

VT ____ Präd
 ↓   ↓
 Subj ____ V

Etwas Wärme erwachte in dem Atem Alvarez [17, с. 67].

Er sah sich um, und als er Agnes' Gesicht fand, erglänzte er selig [15, с. 67].

7. Значення інхоативності:

VT ____ Präd
 ↓   ↓
 Subj ____ V

Der Tag erwachte, er war bald lärmig und voll [17, с. 34].

In den festlich geschmückten Schaufenstern der Läden erstrahlten buntbehängte Tannenbäume [13, с. 92].

У наведених прикладах носій процесу ініціює дію.

Отже, похідні дієслова з префіксом *er-* формують низку семантичних груп, а саме: значення результативної дії; отрицання, набування чогось; вбивання, загибелі; досягнення мети, руху; сприйняття, усвідомлення; зміни стану; інхоативності. Невідокремлюваний дієслівний префікс, приєднуючись до твірних основ, формує нові морфологічні структури: віддієслівні, відіменникові та відприкметникові похідні дієслова і безпосередньо впливає на зміни похідних дієслів: деривати виконують функцію транзитивації, за якої відбувається зміна валентності: редукція або розширення валентності, зміщення структурних позицій аргументів. Проблема утворення та формування нових лексичних одиниць потребує подальших лінгвістичних досліджень.

Література:

1. Винокур Г. О. Заметки по русскому словообразованию / Г. О. Винокур // Избр. работы по рус. языку. – М. : Наука, 1959. – С. 419–443.
2. Городенська К. Г. Словотворна структура слова / К. Г. Городенська, М. В. Кравченко. – К. : Наукова думка, 1981. – 197 с.
3. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова / В. О. Горпинич. – К. : Вища школа, 1999. – 207 с.
4. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование / Е. А. Земская. – М. : Просвещение, 1973. – 304 с.
5. Кубрякова Е. С. Общее языкознание: внутренняя структура слова. Словообразование / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1974. – 198 с.
6. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 224 с.
7. Полужин М. М. Функциональный і когнітивний аспекти англійського словотворення / М. М. Полужин. – Ужгород, Вид-во Закарпаття, 1999. – 235 с.
8. Улуханов И. С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания / И. С. Улуханов. – М. : Наука, 1977. – 256 с.
9. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1982. – 326 S.
10. Marchand H. Die Präpartikelverben im Deutschen: echte Präfixbildungen, synthetische Präfixbildungen, pseudo-präfixale Bildungen / Hans Marchand // Studies in Syntax and Word-Formation. – München : Wilhelm Fink Verlag, 1972. – S. 423–439.
11. Polenz P. Geschichte der deutschen Sprache / Peter Polenz. – Berlin, New York : de Gruyter, 1978. – 228 S.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

12. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache : in 10 Bänden. – 3. völlig neu bearb. und erweiter. Auflage. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1999. – 4800 S.
13. Bredel W. Die Väter: [Roman] / Willi Bredel. – Berlin und Weimar: Aufbau Verlag, 1967. – 444 S.
14. Lagerlöf S. Wunderbare Reise / Selma Lagerlöf. – München : Nymphenburger Verlagshandlung, 1948. – 452 S.
15. Mann H. Der Untertan / Heinrich Mann. – Möckel K. Kriminalromane / Klaus Möckel. – Berlin : Verlag Das Neue Berlin, 1984. – 207 S.
16. Seghers A. Zwei Geschichten aus Mexiko / Anna Seghers. – Darmstadt : Luchterhand Literaturverlag GmbH, 1982. – 110 S.
17. Tieck L. Shakespeare-Novellen. / Ludwig Tieck. – Berlin : Verlag der Nation, 1981. – 365 S.

УДК 811.112.2+811.161.2]’373.7

О. О. Добринчук,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

НІМЕЦЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ TEUFEL – ЧОРТ (ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ)

У статті розглянуті німецькі фразеологізми з компонентом «Teufel» та їх фразеологічні еквіваленти в українській мові. Основна увага приділяється співставленню фразеологічних одиниць двох мов та дослідженню особливостей їх функціонування у повсякденному житті. Проаналізовано лексико-семантичне поле німецьких та українських фразеологізмів, зроблений порівняльний аналіз фразеологізмів двох мов за трьома типами еквівалентності.

Ключові слова: фразеологізми, еквівалент, компонент, Teufel, чорт.

GERMAN AND UKRAINIAN IDIOMS WITH THE COMPONENT TEUFEL – DEVIL (PECULIARITIES OF FUNCTIONING AND TRANSLATING)

The German idioms with the component «Teufel» – devil and their phraseological equivalents in the Ukrainian language are considered in the article. The general attention is paid to the comparison of the idioms of both languages and to the investigation of peculiarities of their functioning. Paying attention to that fact, that the semantic meaning of the word «Teufel» in German and Ukrainian is similar, there are a lot of idioms with this component in both languages. The main and the biggest sphere of using such idioms is the everyday speech. The main feature of using idioms with the word «Teufel» is the high emotional speaker's tension. Very often such idioms have the negative coloring, they are used in a rude speech. Such phenomenon is connected with the bible interpretation of the main component of the idioms, which is marked in the consciousness of humanity.

In the article 74 German idioms were investigated: 10 of them (13,5%) have the full equivalence in Ukrainian. In the most cases they are exactly «Routinformeln». There are 49 (66,2%) idioms with the component Teufel, which have partial equivalence in the Ukrainian language. 15 (20,3%) analyzed idioms have not any equivalents in Ukrainian, they were translated word for word or with the help of the descriptive method.

Key words: idioms, equivalent, component, Teufel, devil.

НЕМЕЦКІЕ И УКРАИНСКІЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С КОМПОНЕНТОМ TEUFEL – ЧЕРТ (ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ПЕРЕВОДА)

В статье рассмотрены немецкие фразеологизмы с компонентом «Teufel» и их фразеологические эквиваленты в украинском языке. Основное внимание сосредоточено на сопоставлении фразеологических единиц двух языков и на исследовании особенностей их функционирования в повседневной жизни. Проведен сравнительный анализ лексико-семантического поля немецких и украинских фразеологизмов за тремя типами эквивалентности.

Ключевые слова: фразеологизмы, эквивалент, компонент, Teufel, черт.

У сучасному соціумі надзвичайно актуальною є проблема взаємозв'язків світського й релігійного як складових екзистенції. Життя людей не може обійтись без словесного вираження пережитих емоцій. Часто ми навіть не замислюємося над тим, що в моменті емоційного напруження вживаємо ті чи інші фразеологізми. Дослідження особливостей функціонування фразеологізмів біблійного характеру, зокрема з компонентом Teufel – чорт, а також порівняльний аналіз лексико-семантичного поля фразеологізмів двох різних мов й обумовлюють актуальність обраної теми.

Мета дослідження – провести порівняльний аналіз німецьких та українських фразеологізмів з компонентом Teufel – чорт та описати основні відмінності та подібності фразеологізмів з даним компонентом за трьома типами еквівалентності.

Новизна роботи полягає у тому, що розглядаються функціональні та стилістичні властивості фразеологізмів (74) з компонентом Teufel – чорт в німецькій та українській мовах, здійснюється спроба провести лексико-семантичний аналіз українських фразеологічних еквівалентів.

Звернення до фразеологічних одиниць як до об'єкта наукового дослідження обумовлене увагою сучасних дослідників на відображенні в мові навколишнього світу. Як зазначає науковець: «Мова розглядається не тільки як продукт людської діяльності, а й як засіб спілкування, засіб збереження та формування людського досвіду, знань, культури. Фразеологічний корпус мови в цьому сенсі є найбільш показовим матеріалом для досліджень» [4, с. 35].

Все більша увага приділяється мовознавцями вивченню тематичного аспекту опису фразеологічних одиниць. Дослідження біблійної фразеології стає одним з перспективних напрямків сучасної лінгвістичної науки, адже біблеїзми можна знайти практично в усіх європейських мовах. Про це свідчать роботи вітчизняних та зарубіжних філологів, зокрема, І.В. Кузнєцової, Є.М. Верещагіна, О.В. Сафронової, Д. Корецька, Н. Molíková, та інших.

Кожна релігія впливає певною мірою не лише на життя суспільства, але й на його мову. В Європі саме Християнство мало великий вплив на суспільний розвиток та менталітет людей. Як в німецькій, так і в українській мові збереглися фразеологізми з біблійними компонентами, зокрема, зі словом Teufel – чорт. Одні можна вважати застарілими, але є велика кількість й таких, які широко використовуються у повсякденному житті.

В уявленні та свідомості багатьох людей чорт та його «помічники» представляють собою сили Зла, які борються із силами Добра та асоціюються зі Злом взагалі. У Новому завіті чорту приписують різні негативні якості та дії, які притаманні й людям, наприклад, гнів, несправедливість, нелюбов, брехню, зраду, розчарування тощо. Саме тому фразеологізми з компонентом Teufel – чорт мають негативне забарвлення та належать до особливого пласту експресивно-забарвленої лексики. Вже сам компонент Teufel – чорт, а саме його семантичне значення у свідомості людства, викликає негативну емоцію і здатний збуджувати емоційне сприйняття реципієнта. Більшість таких фразеологізмів використовується при високій емоційній напрузі мовця, який демонструє грубе ставлення до співрозмовника.

Зі словом Teufel існує велика кількість німецьких фразеологізмів. У даній роботі було проаналізовано 74 фразеологічні одиниці [3; 5], серед яких зустрічалися різні види фразеологізмів. Більшість з проаналізованих фразеологізмів позначені як грубі, лайливі, фамільярні або ті, що вживаються у розмовній лексиці.

Беручи до уваги негативні риси самого чорта, зустрічаються також фразеологізми з даним компонентом, які описують людину з такими негативними рисами характеру або поведінки: *der reine/ reinste/ wahre/ leibhaftige T. oder ein T. in Menschengestalt – чорт, чортеня, бісеня, а не людина; ein ausgerichter T. – пройдисвіт*. Своєрідним винятком з вищесказаного можна вважати оксюморон *der arme T. – бідолоха*.

Варто зазначити, що фразеологізми зі словом Teufel – чорт використовуються досить часто у повсякденному німецькому та українському мовленні, особливо це стосується вигуків нетерпіння, злості, незадоволення, невдачі, обурення, прикрого здивування, тощо, так звані *Routinformeln*: *Pfui Teufel!* (надалі – Т.) – *От лихо! Хай йому грець!*; *T. noch (ein) mal!* – *Чорт його беру!*; *Den T. auch!* – *Хай йому чорт!*; *Weiß der T.!* – *Біс його знає!* та інші. Подекуди це лайливі, фамільярні, грубі вигуки та вирази, наприклад: *Scher dich zum Teufel!* – *Йди до дідька!*; *Fahr zum Teufel!* – *Йди під три чорти!*

Менш вживаними є фразеологізми, які виражають побажання невдачі, прокльон: *j-n zu allen T-n. wünschen – бажати комусь провалитися крізь землю; нерозуміння чогось: kein T. kann daraus klug werden – тут сам чорт не розбере; розгубленість або невдачу: Der T. hat's gesehen! – Це якась чортівня!*; байдуже ставлення до чогось: *Ich frag den T. danach!* – *Наплювати мені на це!*; роздратування: *Es geht dich den T. an!* – *Це тебе аж ніяк не стосується!* та інші.

Серед проаналізованих німецьких фразеологізмів є також такі, що вживаються рідко у повсякденному спілкуванні, у зв'язку з тим, що мають поетичний характер, наприклад: *Er hat den T. im Leibe – У нього вогонь горить у крові (він дуже темпераментний); sich dem T. verschreiben – продати душу дияволу; den T. an die Wand malen – малювати різні страхіття, перебільшувати небезпеку; Er hat den T. in Gläselein! – Йому бабуся ворожила! (йому щастить); j-n in des Ts. Küche bringen – кинути кого-н. у самісіньке пекло та інші*. Такі фразеологізми є поширеними художніми засобами вираження різних емоцій як у творах німецьких, так і українських письменників. Наприклад: «Gewiß, wenn wir die Lieferfristen wieder nicht einhalten, kommen wir in Teufels Küche.» (В. Uhse) = «Безумовно, якщо ми знову не дотримаємося строків доставки, – усукимо в халету». В українській літературі: «Повтікали старгородські шевці, мабуть, до чорта в зуби» (І. Нечуй-Левицький).

Варто зазначити, що чим розгорнутіший фразеологізм, тим менше ним користуються пересічні люди й тим важче знайти йому еквівалент в іншій мові. Так, наприклад, в німецькій фразеології є невелика кількість фразеологізмів, які в українській перекладаються прислів'ями, серед них є більш «популярні» та вживані, наприклад: *Der T. ist nicht so schwarz wie man ihn malt – Не такий чорт страшний, як його малюють; Der T. feiert nicht – Лихо не спить; Lass dich den T. bei einem Haar fassen, und du bist sein auf ewig = gib dem T. einen Finger, und er greift nach der ganzen Hand – Пусти чорта в хату, то він і на ніч залізе або Дай йому палець, то він й руку відкусить*. Є також і такі, що майже вийшли з ужитку по-

всьякденного життя: Wer den T. ins Schiff nimmt, muss ihn auch hinüberfahren – *Пустився в бірку – чуба не жалі*; Wenn der T. am freundlichsten ist, meint er's am allerärgsten – *Жалів яструб курку, доки всю оскуб або Тіло обіймає, а душу виймає*; Der T. lässt keinen Schelmen sitzen – *Чорт біса не підведе*.

Особливістю використання фразеологізмів з компонентом Teufel – чорт є те, що багато фразеологічних вигуків мають синонімічні конструкції, як в німецькій, так і в українській мові. Так, наприклад синонімами можна вважати наступні: Geh zum T.! Fahr zum T.! Scher zum T.! Jag zum T.! відповідно в українській: *Йди до дідька! Йди до біса! Йди під три чорти!* Або: T. auch! T. noch einmal! Hol dich der T.! Hol's der T.! Soll mich der T. holen! Фразеологічні еквіваленти наступні: *Хай (йому, мені, тобі, тощо) чорт! Хай йому грець! А щоб тобі! Чорт забирай!* Аби хоч якось виправдати негативну поведінку людини або вчинок використовують наступні фразеологізми синонімічного характеру: Ihn reitet der T.! Der T. ist in ihn gefahren! Bist du des Ts.? Des Ts. werden – *В нього біс вселився! Він з глузду з'їхав! Ти що, з глузду з'їхав? зійти з розуму*.

Проте варто зауважити, що сам компонент Teufel в німецькій мові не змінюється і є основним у фразеологізмах такого характеру, хоча має біля 16 синонімів (Satan, Luzifer, Dämon, Höllenfürst, Herr der Finsternis, Herr dieser Welt, Mephisto, Beelzebub, Herr der Fliegen, der Leibhaftige, Gottseibeins, Pfui Spinne, der Böse, der Bock, Kuckuck, der ungeborene Gerhard). В той час як в українській фразеології зустрічається велика кількість фразеологізмів із синонімами слова «чорт» (біс, бісенята, чортяка, дідько, лихий, сатана, диявол, дідькова личина, гад, яспід, тощо). Зазначимо, що 40 з 74 проаналізованих фразеологізмів мають повні або синонімічні відповідники-компоненти в українській мові, це: чорт, дідько, біс, лихий, чортівня, диявол, дідькова личина.

Цікаво, що в деяких українських еквівалентах зустрічається числівник «три», який відсутній у німецьких фразеологізмах, наприклад: ich will des Ts. sein – *нехай мене тричі проклянуть*; j-n zum T. jagen – *послати кого-н. під три чорти*; Fahr zum T.! – *Йди під три чорти!* Число «три» є символічним у біблійному контексті: триразове повторювання в християнській релігії було підтвердженням і наголошенням чогось, виражало завершеність. Згадування числа «три» в українських еквівалентах німецьких фразеологізмів лише підсилює виражену ними дію.

У дослідженнях фразеологізмів в рамках порівняльної фразеології співставляються фразеологічні одиниці однієї мови з відповідними фразеологізмами іншої мови. Враховуючи те, чи повністю вони ідентичні, чи між ними існують розбіжності, чи вони взагалі не мають відповідника, розрізняють три типи еквівалентності: повна, часткова та нульова [2].

Повні еквіваленти мають не тільки одне і те ж значення в обох мовах, а ще й однакову лексичну й граматичну структуру. Значення і переклад таких еквівалентів не залежить від контексту. До цієї групи зазвичай належать фразеологізми, джерелом яких є: Біблія; стародавні міфи та легенди, загальновідомі історичні події. Мовознавці відносять такі фразеологічні звороти до інтернаціональних, а перекладачі – до тих, що мають зазвичай чіткий переклад [2, с. 318].

В нашій роботі зустрічається 10 німецьких фразеологізмів з повною еквівалентністю в українській мові (13,5%). Саме Routinformeln [термін з: 7] в більшості випадків мають повні еквіваленти в українській мові, наприклад: etw. ist zum T.! – *До біса!*; Das weiß der T. – *Біс його знає!*; Pfui T.! – *От чорт!*; zum T. gehen – *йти до чорта*. Проте є й більш складні за граматичною та лексичною структурою німецькі фразеологізми, які також віднайшли свій повний еквівалент в нашій мові, наприклад: der T. treibt dich her – *чорт тебе пруніс*; dem kann kein T. etwas haben – *його сам дідько не візьме*.

Як вже було вище зазначено, в багатьох українських еквівалентах німецьких фразеологізмів з компонентом Teufel використовуються синоніми слова «чорт». На нашу думку, синонімічність основного компонента не впливає на вид еквівалентності, адже усі згадані синоніми зберігають своє семантичне значення у фразеологізмах і не впливають на загальне семантичне значення цілого фразеологізму.

Проте на фоні загальної кількості фразеологічних зворотів кількість тих, що мають повний еквівалент в мові перекладу, невелика, у нашому дослідженні це найменша група.

Часткові еквіваленти не означають недостатньої повноти в передачі значення, а лише мають певні лексичні, граматичні або лексико-граматичні відмінності. Проте семантичне та стилістичне значення порівнювальних фразеологізмів повинно співпадати. Таких фразеологізмів з компонентом Teufel – чорт найбільше, а саме 49 (66,2%). Мовознавці характеризують цей вид еквівалентності як той, що має фразеологічний зворот у мові перекладу.

На нашу думку, варто було б поділити цю групу фразеологізмів на дві підгрупи: 1) ті, які мають незначні лексичні або граматичні відмінності, наприклад (лексичні): fürchten wie der T. das Weihwasser – *боятися як чорт ладану*; dem T. in den Rachen laufen – *попастися чорту в зуби*; der T. ist nicht so schwarz, wie man ihn malt – *не такий чорт страшний, як його малюють*; der T. feiert nicht – *лихо не стить*; (граматичні): der T. (sng.) hat auf ihm Erbsen gedroschen – *чорти (мн.) на ньому горох молотили*; 2) ті, які знайшли в українській мові свій частковий еквівалент у формі фразеологізму з або без компонента «чорт», наприклад: der fängt den T. auf freiem Felde – *сам чорт йому не брат*; sich dem T. verschreiben – *продати душу дияволу*; j-n. in des Ts. Küche bringen – *кинути кого-н. у саме пекло*; j-n. zu allen Tn. wünschen – *бажати кому-н. провалитися крізь землю*.

Німецькі фразеологізми, які мають український еквівалент у формі лише одного іменника, та не були дослівно перекладені, належать також до часткового типу еквівалентності: ein armer T. – *бідолаха*; ein ausgepichteter T. – *пройдисвіт*; ein kleiner (richtiger) T. – *бісеня, чортеня*.

Якщо фразеологізми не мають еквівалентів в мові перекладу, то мова йде про нульовий тип еквівалентності. Такі фразеологічні одиниці перекладаються за допомогою калькування (дослівного перекладу), з використанням описового або контекстуального перекладу. Іноді такий переклад є необхідним, якщо потрібно передати значення словосполучення дослівно, коли важливо розуміння тексту в цілому, а еквівалент в мові перекладу відсутній. З проаналізованих фразеологізмів 15 (20,3%) не мають відповідних еквівалентів в українській мові та були перекладені описовим методом або дослівно, наприклад: den T. an die wand malen – *малювати різні страхіття, перебільшувати небезпеку*; j-m. den T. in Gläslein zeigen – *завдати страху кому-н.*; dem T. die Rechnung (das Spiel) verderben – *розстроїти чий-н. підступні плани*; dem T. ein Ohr ablügen – *забрехатися*.

Отже, зважаючи на те, що семантичне значення слова Teufel – чорт як в німецькій, так і в українській мові є подібним, існує велика кількість фразеологізмів з даним компонентом в обох мовах. Найбільшою сферою вживання таких фразеологізмів є повсякденне життя. Більш складні за лексико-граматичною структурою фразеологічні одиниці зустрічаються і в багатьох літературних творах. Особливістю використання фразеологізмів з компонентом Teufel – чорт є високе емоційне напруження мовця. Більшість фразеологічних одиниць мають негативне забарвлення, що пов'язано із біблійним тлумаченням самого компонента, яке закарбувалося у свідомості людства.

Література:

1. Георгієва Н. Проблемні аспекти класифікації та характеристики біблійних фразеологічних одиниць англійської мови [Електронний ресурс] / Н. Георгієва. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/6770/1/11gnipak.pdf> (дата звернення: 15.11.2015). – Назва з екрана.

2. Зубрик А. Р. Особливості та труднощі перекладу англійських фразеологізмів / А. Р. Зубрик // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2013. – Вип. 36. – С. 317–318.
3. Німецько-український фразеологічний словник : у 2 т. / [уклад. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко]. – К. : Радянська школа, 1981. – Т. 2. – С. 243–246.
4. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 280 с.
5. Фразеологічний словник німецької мови / [уклад. Л. С. Осовецька, К. М. Сільвестрова]. – К. : Радянська школа, 1964. – С. 603–604.
6. Casper-Hehne. Phraseologismen als Übersetzungsproblem [Електронний ресурс] / Dozentin: Frau Prof Dr. Casper-Hehne. – Режим доступу : http://chomikuj.pl/cycu1988/Deutsch/Phraseologismen_als_Uebersetzungsproblem,1038688707.doc (дата звернення: 10.11.2015). – Назва з екрана.
7. Kopecká Dagmar. Religiöse Schlüsselwörter in der deutsch-tschechischen Phraseologie [Електронний ресурс] / Dagmar Kopecká. – Режим доступу : http://is.muni.cz/th/53117/ff_m/ (дата звернення: 10.12.2015). – Назва з екрана.
8. Molíková Hana. Gott, Engel und Teufel in der tschechischen, deutschen und schwedischen Phraseologie [Електронний ресурс] / Hana Molíková. – Режим доступу : https://is.muni.cz/th/362016/ff_b/?id=258987 (дата звернення: 15.12.2015). – Назва з екрана.

УДК 81'373.72

Г. О. Довбня,

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

СТРУКТУРА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ЛОКАТИВНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню структури ФО зі значенням локативності на матеріалі англійської, української та російської мов. Автор розглядає ФО як засіб вираження локативності. Особливу увагу приділено виявленню компонентного складу фразеологізмів та аналізу відмінних особливостей творення структури ФО на позначення локативності.

Ключові слова: локативність, фразеологічна одиниця, структура, мовна модель, форма, значення.

STRUCTURE OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH LOCATIVE MEANING

The article is devoted to the study of the structure of phraseological units with locative meaning using the material of the English, Ukrainian and Russian languages. The author considers phraseological unit as a means of expressing locativity. In particular the article contains information about division of phraseological units according to their types of expressing locativity. Phraseological composition of each examined language has its own abstraction degree from formal means of expression of locativity. Partly it happens because each language involves different language patterns while creating a new phraseme. That's why the article focuses on identification of idiom components and analysis of distinctive peculiarities of phraseological unit with locative meaning.

Key words: locativity, phraseological unit, structure, language pattern, form, meaning.

СТРУКТУРА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С ЛОКАТИВНЫМ ЗНАЧЕНИЕМ

Статья посвящена изучению структуры ФЕ с локативным значением на материале английского, украинского и русского языков. Автор рассматривает ФЕ как средство выражения локативности. Особое внимание уделено выявлению компонентного состава фразеологизмов и анализу отличительных особенностей ФЕ с локативным значением.

Ключевые слова: локативность, фразеологическая единица, структура, языковая модель, форма, значение.

Постановка проблеми. На початкових етапах становлення суспільства для номінації явищ навколишньої дійсності людина використовувала їх характеристики, властивості, функції. Одним із явищ, що викликали найбільший інтерес, був простір. Пізнаючи світ, людина звертала увагу на структурні особливості простору та зробила висновки, що матеріальні об'єкти, які його наповнюють, розміщені певним чином відносно один одного та задають межі предметів навколишньої дійсності. Окрім цього, кожен предмет займає своє місце в просторі, межує з іншими предметами [6, с. 10].

Водночас уміння людей орієнтуватися в просторі експлікується в мові, у формах якої закріплені результати пізнавальної та перетворюючої діяльності людини, від самого початку спрямованої на усвідомлення нею свого місця у навколишньому світі, що піддається прямому чуттєвому сприйняттю і впливу [2, с. 82].

Слід зазначити, що семантична категорія локативності є поширеною та культурно обумовленою. У досліджуваних мовах (англійська, українська та російська) наявна значна кількість лексики з просторовим значенням, на матеріалі якої можна спостерігати різноманітні засоби вираження локативності. До таких засобів належать прислівники, прикметниково-відмінкові конструкції, безприкметникові конструкції, підрядні речення зі значенням місця. Втім, особливу увагу слід звернути на фразеологічну одиницю (далі ФО) зі значенням локативності. Адже, вона відображає особливості сприйняття простору різними етносами та відтворення сприйнятих локативних відношень у мові. Це дає можливість не тільки дослідити структуру ФО як засобу вираження локативності, але й зіставити та порівняти особливості творення лексики на позначення локативності в різноструктурних мовах.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вивчення лексики з локативним значенням входить до сфери інтересів багатьох лінгвістів. Так, дослідженню способів вираження просторових відношень присвячені праці С. І. Терехової, М. В. Всеволодової та Є. Ю. Владимировського. Атрибутивні конструкції, що виражають локативно-просторову семантику, стали об'єктом вивчення Л. С. Островської, префікси та прислівники як репрезентанти локативного значення української та російської мов розглядає Н. С. Степаненко, а опрацюванням суфіксальних локативних іменників займається Г. В. Белякова. Роль антропоцентричного фактору в творенні ФО на позначення локативності досліджують Л. В. Романюк, Л. В. Кобилицька, локативні фразеологізми в аспекті лінгвокультурології розглядають О. О. Артемова та О. А. Моторний.

Незважаючи на численні публікації з даної тематики, актуальність статті обумовлена недостатнім вивченням особливостей творення лексики на позначення локативності та, зокрема, структури ФО зі значенням локативності в англійській, українській та російській мовах.

Мета статті полягає у дослідженні структури фразеологічних одиниць зі значенням локативності. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути ФО як засіб вираження локативності; 2) виявити компонентний склад фразеологізмів на позначення локативності в українській, російській та англійській мовах; 3) проаналізувати відмінні особливості структури ФО на позначення локативності в досліджуваних мовах.

У процесі роботи методом суцільної вибірки з фразеологічних словників української [5], російської [4] та англійської [7] мов було відібрано по 120 фразеологізмів на позначення локативності, які послужили матеріалом дослідження.